

GLOBAL BIZNESDA INOVATSIYALAR VA RIVOJLANISH

Norqobilov Nurbek Norbo‘ta o‘g‘li

*O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik Oliy
biznes maktabi Global Menejment magistr tinglovchisi,
Ish joyi : "O'zbekneftgaz" AJ Sho'rtan neft va gaz qazib chiqarish boshqarmasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada global biznes muhitida innovatsiyalarning o‘rni va ahamiyati tahlil qilingan. Innovatsion faoliyatning iqtisodiy rivojlanishga ta’siri, raqobatbardoshlikni oshirishdagi roli hamda zamonaviy texnologiyalarning global biznesga ta’siri yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *global biznes, innovatsiya, raqobatbardoshlik, raqamli iqtisodiyot, barqaror rivojlanish.*

Abstract: *This article analyzes the role and importance of innovation in the global business environment. It highlights the impact of innovative activities on economic development, their role in enhancing competitiveness, and the influence of modern technologies on global business.*

Keywords: *global business, innovation, competitiveness, digital economy, sustainable development.*

Kirish

Bugungi kunda globallashtirish jarayonlari jahon iqtisodiyotining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Ayniqsa, global biznes muhitida innovatsiyalar raqobatbardoshlikni ta’minlovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Yangi texnologiyalar, raqamli yechimlar va innovatsion boshqaruv usullari kompaniyalarning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Asosiy qism

Global biznesda innovatsiyalar mahsulot, xizmat, biznes-model va boshqaruv tizimlarida o‘z ifodasini topadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar va avtomatlashtirish jarayonlari kompaniyalarga bozor talablariga tez moslashish imkonini bermoqda.

Dunyoning yetakchi rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarida rivojlanish umumiy qonuniyatlari va tendensiyalarini bilish, shuningdek, boy tabiiy resurslar, ishlab chiqarish va ilmiy-texnik salohiyatga ega bo‘lgan O‘zbekistonning o‘ziga xos sharoitlarini hisobga olgan holdagina O‘zbekistonning innovatsion rivojlanish yo‘liga o‘tish yo‘llari va usullarini ishlab chiqish mumkin. Zamonaviy dunyoda intellektual mahsulotning tijoratlashuvi, fan va

texnika rolining tubdan o'zgarishi sababli har bir davlat, shuningdek, alohida korxonalar darajasigacha bo'lgan quyi boshqaruv darajasidagi strukturalar bozor sharoitlarida ilmiytexnik va innovatsion faoliyatga resurslar ajratish, bu faoliyat natijalarini amalga oshirishga o'z munosabati xaqida tasavvurga ega bo'lishi, ya'ni mamlakat, mintaqa, tashkilot va alohida shaxsning belgilangan ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlariga samarali erishish imkonini beradigan o'z innovatsion siyosatini ishlab chiqishi lozim. Innovatsion sohada strategik va taktik choralar tizimini ishlab chiqish faqat ilmiy asosda amalga oshirilishi mumkin. Shu sababli faol harakat qilayotgan har bir shaxs, u qaysi faoliyat sohasida band bo'lmasin, fan va texnikaning rivojlanish umumiy qonuniyatlari, yangiliklarni samarali qo'llash usullari xaqida tasavvurga ega bo'lishi, yangiliklar kiritish nazariyasi, innovatsion faoliyatni tashkil etish va boshqarish amaliyotini, ya'ni innovatsion cstrategiyaning asosiy qoidalarini, shuningdek, mos keluvchi darajada innovatsion siyosatni shakllantirish va amalga oshirish xususiyatlarini bilishi zarur. Innovatsion rivojlanish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki yangi ish o'rinlari yaratish, inson kapitali salohiyatini oshirish va barqaror taraqqiyotni ta'minlashga xizmat qiladi. «Innovatsiyalar» atamasini yangi iqtisodiy toifa sifatida fanga avstriyalik (keyinchalik amerikalik) olim Yozef Shumpeter XX asrning birinchi o'n yilligida kiritgan. O'zining «Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi» nomli asarida (1911y.) Y. Shumpeter ilk bora rivojlanishda o'zgarishlarning yangi kombinatsiyalari masalalarini (ya'ni innovatsiya masalalarini) ko'rib chiqdi va innovatsion jarayonga to'liq tavsif berdi. Y. Shumpeter rivojlanishdagi besh xil o'zgarishni ajratib ko'rsatdi: 1) yangi texnika, texnologik jarayonlar yoki ishlab chiqarishning yangicha bozor ta'minotidan foydalanish; 2) yangi xususiyatlarga ega bo'lgan mahsulot joriy qilish; 3) yangi xomashyodan foydalanish; 4) ishlab chiqarishni tashkil qilish va uning moddiy-texnika ta'minotida o'zgarishlar; 5) yangi sotuv bozorlarining paydo bo'lishi. U iqtisodiyotda novator-tadbirkor markaziy figuraga aylanishini isbotlab berdi. Y. Shumpeterga ko'ra, innovatsiya bu – iste'mol tovarlarining yangi turlari, yangi ishlab chiqarish va transport vositalari, yangi bozorlar va sanoatda tashkilotlar shakllarini joriy qilish va foydalanish maqsadidagi o'zgarishlardir.

Xalqaro standartlarga muvofiq «innovatsiyalar» atamasi mustaqil iqtisodiy toifa hisoblanadi. U «Fraskati dasturi» va «Oslo dasturi» nomi bilan mashhur bo'lgan hujjatlarda o'z aksini topgan. Bu hujjatlarda qabul qilingan «innovatsiya» tushunchasiga boshqaruv sohasidagi ko'pchilik nazariyachi va amaliyotchilar amal qiladi. O'zbekistonda innovatsiyalar bo'yicha me'yoriy-huquqiy bazani yaratishda, innovatsion faoliyat bo'yicha konsepsiya, dastur va boshqa strategik hujjatlar ishlab chiqishda ham aynan u asos qilib olinishi zarurdir. Xalqaro standartlarga muvofiq innovatsiya (yangilik kiritish) bozorda joriy qilingan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot, amaliy faoliyatda foydalaniladigan yangi

yoki takomillashtirilgan texnologik jarayon ko‘rinishida yoxud ijtimoiy xizmatlarga yangicha yondashuvda namoyon bo‘ladigan innovatsion faoliyatning yakuniy natijasi sifatida tavsiflanadi .

Shu bilan birga, global biznesda innovatsiyalarni joriy etishda xavf-xatarlar, moliyaviy resurslar yetishmasligi va kadrlar salohiyati kabi muammolar ham mavjud. Global biznes muhitida innovatsiyalar kompaniyalar faoliyatining deyarli barcha jabhalarini qamrab olmoqda. Jumladan, mahsulot va xizmatlarda innovatsiyalar yangi sifat, funksiya va qiymat yaratish orqali iste’molchilar ehtiyojini to‘laroq qondirishga xizmat qiladi. Innovatsion biznes-modellar esa korxonalarga bozordagi o‘zgarishlarga moslashish, xarajatlarni optimallashtirish hamda daromad manbalarini diversifikatsiya qilish imkonini beradi. Boshqaruv tizimidagi innovatsiyalar qaror qabul qilish jarayonlarini tezlashtirib, samaradorlik va shaffoflikni oshiradi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari global biznes rivojlanishining muhim asosi hisoblanadi. Internet platformalari, bulutli texnologiyalar, elektron tijorat va raqamli marketing vositalari kompaniyalarga jahon bozoriga chiqishni osonlashtirmoqda. Shuningdek, sun’iy intellekt va katta ma’lumotlar (Big Data) tahlili orqali iste’molchilar xulq-atvori o‘rganilib, individuallashtirilgan mahsulot va xizmatlar taklif etish imkoni yaratilmoqda. Avtomatlashtirish va robotlashtirish jarayonlari esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan birga, inson omiliga bog‘liq xatolarni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Innovatsion rivojlanish global biznesning iqtisodiy samaradorligini oshirish bilan cheklanib qolmaydi. U yangi ish o‘rinlarini yaratish, yuqori malakali kadrlarga bo‘lgan talabni oshirish va inson kapitali salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, innovatsiyalar resurslardan oqilona foydalanish, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish orqali barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, global biznesda innovatsiyalarni joriy etish bir qator muammolar bilan bog‘liq. Xususan, innovatsion loyihalar yuqori moliyaviy xarajatlarni talab qiladi va har doim ham kutilgan natijani bermasligi mumkin. Shuningdek, malakali mutaxassislar yetishmasligi, intellektual mulkni himoya qilish muammolari hamda texnologik xavf-xatarlar innovatsion faoliyatga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli, kompaniyalar innovatsiyalarni amalga oshirishda strategik yondashuvni qo‘llashi, xavflarni baholash va inson kapitalini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratishi lozim.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, global biznesda innovatsiyalar barqaror rivojlanishning asosiy drayveri hisoblanadi. Innovatsion yondashuvga ega kompaniyalar bozorda muvaffaqiyat qozonib, uzoq muddatli raqobat ustunligiga erishadi. Shu bois,

innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash, ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish va inson kapitalini oshirish global biznes taraqqiyotining muhim shartlaridan biri bo‘lib qoladi.

References

1. Shtompka, P. Sotsiologiya sotsialnykh izmeneniy / per. s angl.; pod red. V.A. Yadova. M., 1996.
2. Uzbekistan Green Finance Center. (2022). Green Financial Instruments and ESG Practices in Uzbekistan.
3. Fayzullayev, A. (2020). Environmental Risks in Industrial Regions of Central Asia. Journal of Environmental Studies, 18(2), 71–83.
4. Suyunova D.D. Rakamli korporativ boshkaruvni joriy etishning ilg‘or xorij rivojlangan mamlakatlar tajribasi va ijobiy tomonlarini joriy qilish. European science international conference: analysis of modern science and innovation. <https://esiconf.org/index.php/AMSI/article/view/2552/2376>.2025, fevral.
5. Suyunova D.D. Rakamli iqtisodiyot tizimi iqtisodiyotni rivojlanishining elektron mexanizmi. European science international conference: analysis of modern science and innovation. <https://esiconf.org/index.php/AMSI/article/view/2559/2375>.2025, fevral.
6. Suyunova D.D. Factors affecting the digitalization of corporate management in joint joint stock companies and scientific approaches to risk assessment. "Ekonomika i sotsium" №11(126). <https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc5772198b03034ea1b82d7241321.acec8.pdf,index.true>.2024, noyabr.
7. Suyunova D.D. Korporativ boshqaruvning samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasiga ilmiy qarashlar. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. 7-son, UO‘K: 35.073.6. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2024-vol2-iss.7-pp.393-402>.2024, iyul.
8. Suyunova D.D. Corporate in joint stock companies ways to use digital technologies to improve management. European journal of research development and sustainability (EJRDS). Vol. 4 no 09, issn: 2660-5570. <https://scholarzest.com/index.php/ejrds/article/view/3825/3055>.2023, sentyabr.
9. Suyunova D.D. Korporativ boshqaruvning samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasiga ilmiy qarashlar. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil ilmiy elektron jurnali. ORCID: 0000-0003-0309-244X.7-son-iyul, 2024.